

AZƏRBAYCAN DİLİ

UOT 82

<https://doi.org/10.59849/2218-4783.2026.2.122>“AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİ-2040” KONSEPSİYASINDA DİL VƏ
MİLLİ KİMLİK PROBLEMİLANGUAGE AND NATIONAL IDENTITY IN THE “AZERBAIJANI
CULTURE–2040” CONCEPT

Əbülfəz QULİYEV*

XÜLASƏ

Qloballaşma müasir dövrün qaçılmaz reallığıdır. Bu proses milli mədəniyyətlər üçün həm yeni imkanlar yaradır, həm də ciddi risklər formalaşdırır. Qloballaşma şəraitində milli dəyərlərin zəifləməsi təhlükəsi bir çox xalqlar üçün real problemə çevrilmişdir. Belə bir şəraitdə ölkə prezidentinin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən mədəniyyət siyasəti bu reallıqları nəzərə alan, milli-mənəvi dəyərlərin qorunmasını dövlətin uzunmüddətli inkişaf strategiyasının ayrılmaz tərkib hissəsi kimi müəyyənləşdirən konseptual yanaşmaya əsaslanır. Prezidentin çıxışlarında mədəniyyət xalqın tarixi yaddaşını, milli şüurunu və mənəvi bütövlüyünü qoruyan əsas amil kimi təqdim olunur. Cənab İlham Əliyev 2025-ci il ərzindəki müsahibələrində və 2026-cı ilin yanvar ayında ötən ilin dəyərləndirməsinə əsasən verdiyi geniş müsahibədə, eləcə də təsdiq etdiyi “Azərbaycan mədəniyyəti – 2024” konsepsiyasında kimlik məsələsi ilə bağlı dövlətin mövqeyini ictimaiyyətin nəzərinə çatdırdı.

“Azərbaycan mədəniyyəti – 2040” konsepsiyası uzunmüddətli strateji sənəd kimi milli-mədəni inkişafın əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirir. Bu sənəddə mədəniyyət yalnız keçmişin mirası kimi deyil, gələcəyə yönəlmiş canlı və dinamik proses kimi təqdim olunur. Konsepsiya milli irsin mühafizəsi ilə yanaşı, onun müasir texnologiyalar və innovativ yanaşmalar vasitəsilə inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutur. Konsepsiyada qloballaşmaya inteqrasiya milli kimlikdən imtina deyil, milli dəyərləri qoruyaraq dünya mədəni məkanında iştirak modeli kimi təqdim olunur. Konsepsiyanın əsas məqsədi Azərbaycan mədəniyyətinin qlobal mədəni məkan daxilində rəqabətqabiliyyətli və davamlı inkişafını təmin etməklə yanaşı, milli özünəməxsusluğun qorunmasıdır. “Azərbaycan mədəniyyəti – 2040” konsepsiyası məhz bu baxışın ifadəsi olaraq milli kimliyin əsas sütunlarından biri olan dil məsələsini xüsusi ön plana çıxarır. Bu kontekstdə dil siyasəti mədəni strategiyanın əsas dayaqlarından biri kimi çıxış edir. Dil milli kimliyin formalaşmasında və qorunmasında həlledici rol oynayan fundamental amildir. “Azərbaycan mədəniyyəti – 2040” konsepsiyasında Azərbaycan dili təkə ünsiyyət vasitəsi deyil, milli-mənəvi dəyərlərin daşıyıcısı və tarixi yaddaşın qoruyucusu kimi qiymətləndirilir.

Məruzədə mədəniyyət konsepsiyası, dil və milli kimlik problemi ətraflı şəkildə tədqiq və təhlil olunmuşdur.

Açar sözlər: *qloballaşma, dövlətçilik, mədəniyyət konsepsiyası, milli kimlik, dilin qorunması, dil siyasəti.*

ABSTRACT

Globalization is an inevitable reality of the modern era. This process creates new opportunities for national cultures while simultaneously generating serious risks. Under the conditions of globalization, the weakening of national values has become a real challenge for many nations. In such circumstances, the cultural policy implemented under the leadership of the President is based on a conceptual approach that takes these realities into account and defines the preservation of national and spiritual values as an integral component of the state's long-term development strategy. In the President's speeches, culture is presented as the principal factor safeguarding the historical memory, national consciousness, and spiritual integrity of the people. In his interviews throughout 2025, as well as in his comprehensive interview assessing the previous year in January 2026, and in the approved concept “Azerbaijani Culture–2040,” President Ilham Aliyev communicated the state's position on the issue of identity to the public.

*AMEA Naxçıvan Bölməsi, e-mail: ebulf zamanoglu@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8733-3833

The “Azerbaijani Culture – 2040” concept, as a long-term strategic document, determines the main directions of national cultural development. In this document, culture is presented not merely as a legacy of the past but as a living and dynamic process oriented toward the future. Alongside the preservation of national heritage, the concept envisages its development through modern technologies and innovative approaches. Integration into globalization is interpreted not as a rejection of national identity but as a model of participation in the global cultural space while preserving national values. The principal objective of the concept is to ensure the competitive and sustainable development of Azerbaijani culture within the global cultural environment while maintaining national distinctiveness. As an expression of this vision, the “Azerbaijani Culture – 2040” concept places particular emphasis on language as one of the fundamental pillars of national identity. In this context, language policy serves as one of the key foundations of cultural strategy. Language is a fundamental factor that plays a decisive role in the formation and preservation of national identity. In the “Azerbaijani Culture–2040” concept, the Azerbaijani language is regarded not only as a means of communication but also as a carrier of national and spiritual values and a guardian of historical memory.

The report provides a detailed study and analysis of the cultural concept and the issues of language and national identity.

Keywords: globalization, statehood, cultural concept, national identity, language preservation, language policy.

GİRİŞ

Müasir dövrdə qloballaşma prosesləri milli dövlətlərin mədəni və mənəvi dayaqları qarşısında yeni çağırışlar formalaşdırır. İnformasiya axınlarının sürətlənməsi, transmilliləşmə və rəqəmsal kommunikasiya imkanlarının genişlənməsi milli dillərin və milli kimliklərin qorunması məsələsini strateji səviyyəyə yüksəldir. Bu baxımdan mədəniyyət və dil siyasəti artıq yalnız humanitar sahə deyil, eyni zamanda ideoloji təhlükəsizlik və milli davamlılıq məsələsi kimi çıxış edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən mədəniyyət siyasəti bu reallıqları nəzərə alan, milli-mənəvi dəyərlərin qorunmasını dövlətin uzunmüddətli inkişaf strategiyasının ayrılmaz tərkib hissəsi kimi müəyyənləşdirən konseptual yanaşmaya əsaslanır. “Azərbaycan mədəniyyəti-2040” konsepsiyası məhz bu baxışın ifadəsi olaraq milli kimliyin əsas sütunlarından biri olan dil məsələsini xüsusi ön plana çıxarır.

İLHAM ƏLİYEVİN DÖVLƏTÇİLİK BAXIŞINDA MƏDƏNİYYƏT VƏ MİLLİ KİMLİK

Prezident 2025-ci il ərzindəki müsahibələrində və 2026-cı ilin yanvar ayında ötən ilin dəyərləndirməsinə əsasən verdiyi geniş müsahibədə, eləcə də təsdiq etdiyi Azərbaycan mədəniyyəti – 2024” konsepsiyasında kimlik məsələsi ilə bağlı dövlətin mövqeyini ictimaiyyətin nəzərinə çatdırdı. Prezidentin çıxışı ərazi bütövlüyünü tamamlamış dövlət adından edildiyindən daxili və xarici auditoriyada böyük diqqət və maraqla izlənməmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, müasir dövrdə arxasında dövlət təşkilatlanması olmayan bir millətin varlığından bəhs etmək çox da mümkün deyil. Prezidentin lazımi məqamda (Zəfərdən sonra) kimliklə bağlı (ana dili, tarix, Türk dünyası və s.) açıqlamalarına bu cərəvədə baxmaq lazımdır. Xatırlatmaq yerinə düşər ki, Heydər Əliyevin də kimliklə bağlı açıqlamaları, xüsusilə ana dili ilə bağlı cəsur və qərarlı mövqeyi ölkədə ana dilinə dair təqdirəlayiq addımların atılmasına xidmət etmişdir. Daha doğrusu, Sovet dövründə rus dili tərəfindən sıxışdırılan Azərbaycan dilinin və ana dilində oxuyub yazanların sosial status qazanmalarını asanlaşdırmışdır [Vəliyev, 2026: 19].

Tarixi qaliblər yazır. Belə olan halda Azərbaycan milli kimliyinin varlığı üçün Zəfər, ərazi bütövlüyünün təmini zəruri şərt olaraq siyasət institutunun gündəliyində birinci sırada durmaqda idi. İlham Əliyevin müsahibədə kimliklə bağlı fikirlərinin əsas məğzi aşağıdakı sitatda aydın şəkildə ifadə olunmuşdur: *“Bizim üçün, ilk növbədə, milli, etnik kimlik gəlir. İkincisi vətəndaşlıqdır. Yaxud ola bilər ki, vətəndaşlıq birinci, etnik kimliklə yanaşdır. Azərbaycanlıların mütləq əksəriyyəti üçün məzhəb məsələsinin, ümumiyyətlə, yeri yoxdur, heç 100-cü yerdə də deyil. Azərbaycanlılar etnik qrup kimi İslamın müxtəlif qollarından olan nümayəndələrdən ibarətdir. Lakin biz hamımız etnikliyimizlə, dilimizlə və dövlətimizlə birləşmişik. Təkcə müsəlmanlar deyil, Azərbaycanda digər dinlərin nümayəndə-*

ləri də özlərini eyni cür hiss edirlər. Müstəqillik dövründə bu sahədə gördüyümüz işlər həmin müsbət tendensiyaları gücləndirməkdən ibarət olub. Azərbaycan şia və sünni müsəlmanların eyni vaxtda, eyni məsciddə ibadət etdikləri az sayda ölkələrdən biridir. Biz fərq qoymuruq. Biz düşünürük ki, müsəlman dünyası üçün ən böyük təhlükə məzhəblərə ayrılmaqdır” [İlham Əliyev, 2026: 46].

Ümumiyyətlə, Prezident İlham Əliyevin siyasi fəaliyyətində mədəniyyət amili milli dövlətçilik ideologiyasının mühüm komponenti kimi təqdim olunur. Onun çıxış və nitqlərində Azərbaycan mədəniyyəti xalqın tarixi yaddaşını, milli şüurunun və mənəvi bütövlüyünü qoruyan əsas vasitə kimi xarakterizə edilir. Bu kontekstdə milli kimliyin formalaşmasında dilin rolu xüsusi vurğulanır.

Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev dəfələrlə qeyd etmişdir ki, Azərbaycan dili milli varlığımızın əsas göstəricisidir və onun qorunması dövlətin prioritet vəzifələrindən biridir. Bu yanaşma azərbaycançılıq ideologiyasının mahiyyəti ilə səsleşir və milli kimliyin yalnız etnik deyil, mədəni-sivilizasion məzmun daşdığını göstərir.

“AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİ-2040” KONSEPSİYASININ STRATEJİ MAHİYYƏTİ

“Azərbaycan mədəniyyəti-2040” konsepsiyası uzunmüddətli strateji sənəd kimi milli mədəni inkişafın əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirir. Konsepsiyanın əsas məqsədi Azərbaycan mədəniyyətinin qlobal mədəni məkan daxilində rəqabətqabiliyyətli və davamlı inkişafını təmin etməklə yanaşı, milli özünəməxsusluğun qorunmasıdır.

Bu sənəddə mədəniyyət yalnız keçmişin mirası kimi deyil, gələcəyə yönəlmiş canlı və dinamik proses kimi təqdim olunur. Konsepsiya milli irsin mühafizəsi ilə yanaşı, onun müasir texnologiyalar və innovativ yanaşmalar vasitəsilə inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutur. Bu kontekstdə dil siyasəti mədəni strategiyanın əsas dayaqlarından biri kimi çıxış edir.

DİL MİLLİ KİMLİYİN ƏSAS GÖSTƏRİCİSİ KİMİ

Dil milli kimliyin formalaşmasında və qorunmasında həlledici rol oynayan fundamental amildir. “Azərbaycan mədəniyyəti-2040” konsepsiyasında Azərbaycan dili təkcə ünsiyyət vasitəsi deyil, milli-mənəvi dəyərlərin daşıyıcısı və tarixi yaddaşın qoruyucusu kimi qiymətləndirilir.

Konsepsiyada dilin aşağıdakı funksiyaları ön plana çəkilir:

- milli kimliyin qorunması və möhkəmləndirilməsi;
- mədəni irsin nəsildən-nəslə ötürülməsi;
- gənc nəslin milli şüurunun formalaşdırılması;
- rəqəmsal və qlobal mühitdə dilin mövqeyinin gücləndirilməsi.

Prezident İlham Əliyevin dil siyasəti ana dilinin saflığının qorunması, onun dövlət idarəçiliyində, təhsildə, mediada və elmi mühitdə aparıcı mövqeyinin təmin edilməsinə yönəlmişdir. Bu siyasət qloballaşma şəraitində dilin assimilyasiya təhlükəsindən qorunmasına xidmət edir.

QLOBALLAŞMA ŞƏRAİTİNDƏ MİLLİ DİL VƏ MƏDƏNİ TƏHLÜKƏSİZLİK

Qloballaşma milli mədəniyyətlər üçün həm imkanlar, həm də risklər yaradır. Bir tərəfdən, milli mədəniyyətlərin beynəlxalq miqyasda tanınması üçün geniş platformalar açılır, digər tərəfdən isə milli dillərin funksional sahələrinin daralması təhlükəsi meydana çıxır [Məmmədli, 2020: 65].

“Azərbaycan mədəniyyəti-2040” konsepsiyası bu ziddiyyətli prosesi balanslaşdırılmış şəkildə tənzimləməyi hədəfləyir. Konsepsiyada qloballaşmaya inteqrasiya milli kimlikdən imtina kimi deyil, milli dəyərləri qoruyaraq dünya mədəni məkanında iştirak modeli kimi təqdim olunur. Bu baxımdan Azərbaycan dilinin müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarında geniş tətbiqi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

TƏHSİL VƏ MEDIA MÜHİTİNDƏ DİL SİYASƏTİ

Dil siyasətinin effektivliyi onun təhsil və media mühitində tətbiqi ilə bilavasitə bağlıdır. Konsepsiyada təhsil sistemində ana dilinin yüksək səviyyədə tədrisi, elmi və publisistik diskursun Azərbaycan dili əsasında inkişaf etdirilməsi əsas prioritetlər sırasında göstərilir.

Media sahəsində isə dil mədəniyyətinin qorunması, normativ dil qaydalarına əməl olunması və milli leksik fondun zənginləşdirilməsi xüsusi vurğulanır. Bu istiqamətdə dövlətin tənzimləyici və istiqamətləndirici rolu ön plana çıxır.

NƏTİCƏ

Nəticə etibarilə, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə formalaşdırılan “Azərbaycan mədəniyyəti – 2040” konsepsiyası dil və milli kimlik məsələsini strateji dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldıran mühüm konseptual sənəddir. Bu konsepsiya Azərbaycan dilini milli varlığın əsas dayağı kimi qorumağı və onu müasir çağırışlara uyğun inkişaf etdirməyi hədəfləyir.

Dil siyasətinin mədəni təhlükəsizlik kontekstində təqdim olunması Azərbaycanın gələcək inkişaf modelində milli kimliyin qorunmasının prioritet olduğunu bir daha təsdiqləyir. “Azərbaycan mədəniyyəti-2040” konsepsiyası bu baxımdan milli mədəni inkişafın ideoloji xəritəsi kimi dəyərləndirilə bilər.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. (2023). Bakı.

“Azərbaycan mədəniyyəti-2040” konseptual baxış sənədi. (2026). Bakı.

Əliyev, İ. (2026). *Nitqlər və çıxışlar*. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi nəşrləri.

Məmmədli, N. (2020). *Dil və milli şüur problemləri*. Bakı: Təhsil.

Vəliyev, O. (2026). Azərbaycan milli konsepsiyasında yenən və yenilənən milli kimlik. *Füyuzat*, 1

<https://president.az/az/articles/view/69968>

Daxilolma tarixi: İlkin variant 25.05.2026

Son variant 11.06.2026